

LEXIC MEDICAL ÎN VOCABULARU ROMANO-FRANCESU DE ION COSTINESCU

Drd. Lorena KAIZER-PORUMB

**Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie „George Emil Palade”
din Târgu Mureș**

Abstract: *In this paper, I will focus on the analysis of lexical units drawn from Ion Costinescu's Vocabularu romano-francesu [Romanian-French Vocabulary] (Bucharest, 1870), which are part of the medical field and which are included in the alphabetical section A of the dictionary. The identified lexical units will be classified by reference to the subfield they fall into (e.g. branches and specializations of medicine, anatomy and physiology, medical semiology and diseases, remedies, medicines, treatments, procedures and medical manipulations, medical instruments, etc.). In this way, through this approach, we will be able to accurately specify how many words in the medical field are included in the alphabetical section A, while also analyzing their lexicographic treatment. We will also surprise how many of them contain or do not contain information of a grammatical nature and domain marks, stylistic register, use, meaning exchange etc. We will be discuss the type of definition, as well as the issue of etymology. Last but not least, we will try to analyze how many of them still retain their shape today, how many are recorded in the current dictionaries (and with what form), by reference to dictionaries such as Dicționarul explicativ al limbii române [The Explanatory Dictionary of the Romanian language], Micul Dicționar Academic [The little academic dictionary] și Dicționarul limbii române [The Dictionary of the Romanian language]. First of all, however, we consider it absolutely necessary to we distinguish between terminology and lexicology, but also between terminology and lexicography and to we discuss about the relationship between them. Certainly, we will also have some rows dedicated to Costinescu's dictionary, in terms of its historical and lexicographic importance.*

Keywords: *lexicon, medicine, dictionary, lexicographic treatment, Ion Costinescu*

0. Introducere

Limba medicală reprezintă, în ultimele decenii, una dintre temele predilecte regăsite în studiile de specialitate ale cercetătorilor români, opțiune care a atras atenția datorită numeroaselor schimbări care au survenit, în mod firesc, în acest domeniu, și care au determinat o evoluție și la nivelul limbii. În mod indiscutabil, dinamica societății se reflectă și în plan lexical, astfel că transformările de la nivel sociocultural și politic își au corespondentul în formele grafice și semantice ale limbii, necesare pentru a defini, pentru a înțelege și pentru a impune noile concepte și valori. În acest context, operele lexicografice reprezintă un veritabil document al vremii în care acestea au fost concepute, unul care „păstrează memoria semantică a

epocii, a comunității în sânul căreia a fost elaborată”¹, iar materialul lingvistic de care acestea dispun corespunde, astfel, imaginii realității lingvistice din perioada alcătuirii dicționarului. Importanța istorică și lingvistică a lucrărilor devine cu atât mai mare cu cât, prin informațiile privind atestarea, circulația, semnificația, respectiv forma cuvintelor, putem observa în prezent evoluția morfologică și semantică a acestora, iar termenii din variate domenii ale cunoașterii capătă un rol esențial în constituirea ulterioară a limbajelor specializate.

Pornind de la aceasta premisă, prezentul studiu are ca obiect de investigație unitățile lexicale din domeniul medical, așa cum apar acestea înregistrate într-o lucrare de referință a lexicografiei românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, și anume *Vocabularu romano-francesu* (abreviat de aici VRF²), elaborat de Ion Costinescu și apărut, în 1870, la București. În literatura de specialitate, această lucrare lexicografică este apreciată ca fiind „primul și singurul dicționar explicativ general al limbii romane tipărit în această perioadă”³. Opera însumează aproximativ 35.000 de intrări⁴, având drept surse de inspirație lucrări lexicografice occidentale reprezentative, în special pe cele franceze (*Dicționarul* lui Napoléon Landais, *Dicționarul* Academiei Franceze), dar și alte dicționare latine și italiene⁵.

Din acest punct de vedere, consideram că lui Costinescu îi revine meritul dezvoltării, alături de alți lexicografi români ai epocii (ale căror eforturi sunt laudabile), a tehnicii lexicografice, dar și a terminologiei românești, într-o perioadă în care dicționarul devenea atât o prioritate, cât și o necesitate națională. Examinarea minuțioasă a nomenclaturii lucrării sale relevă numeroși termeni de specialitate, care alcătuiesc, după părerea noastră, un minisistem terminologic, punând, astfel, bazele pre-terminologiei românești⁶. Aceasta constituie, de altfel, și motivația alegerii noastre.

În cadrul acestui studiu, ne propunem inventarierea și analizarea unităților lexicale al căror sens (sau unul dintre sensuri) aparțin domeniului medical, înregistrate în tranșa alfabetică A, luându-se în considerare atât cuvintele-titlu în a căror descriere sunt înregistrate mărci diastratice vizând acest domeniu al cunoașterii, cât și cele a căror specializare este sugerată fie de definiția acestora, fie de contextele propuse de către autor. În urma inventarierii lor, unitățile lexicale repertoriate vor fi grupate în funcție de subdomeniul medical în care se încadrează

¹ Maria Aldea, *Câteva observații asupra definiției în „Lexiconul de la Buda (1825)”*, în „The Proceedings of the «European Integration – Between Tradition and Modernity» Congress”, Tîrgu-Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 2011, p. 572.

² VRF = Ion Costinescu, *Vocabularu romano-francesu*, lucratu dupe Dicționarulu Academiei Franceze dupe alu lui Napoleone Landais și alte Dicționare latine, italiene, etc., vol. I-II, București, Tipographia Naționala Antreprenor C.N. Rădulescu, 1870.

³ M. Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei române*, vol. I, București, Editura Științifică, 1966, p. 73.

⁴ *Ibidem*, p. 73.

⁵ Vezi Foaia de titlu a VRF.

⁶ Termenul aparține Mariei Aldea, identificat în lucrarea *Des emprunts lexicaux dans la langue roumaine au XIX e siècle*, în Lene Schøsler și Juhani Härmä (editori), „Actes du XXIXe Congrès international de linguistique et de philologie romanes”, Copenhaga, Éditions de linguistique et de philologie, Strasbourg, 2021, p. 123.

(ramuri, specializări ale medicinei și metode de studiu; anatomie și fiziologie; semiologie medicală, procese, maladii, tulburări; remedii, medicamente, tratamente; proceduri și manipulări medicale (intervenții chirurgicale și proceduri imagistice) și instrumente medicale).

În egală măsură, este de interes pentru noi analizarea modului în care acestea au fost tratate din punct de vedere lexicografic și evidențierea manierei de prezentare, de realizare a definiției lexicografice, urmărindu-se aspectele de ordin formal participante la definirea cuvântului. De asemenea, vom aduce în discuție originea acestora, respectiv locul pe care îl ocupă în prezent în sistemul actual al limbii române, raportându-ne la datele obținute pe baza DEX⁷ și MDA⁸.

Se cuvinte menționat aici faptul că întreaga selecție a cuvintelor care formează corpusul cercetării noastre s-a realizat manual.

1. Analiza corpusului

Corpusul lucrării de față este alcătuit din 148 de articole de dicționar, repertoriate în cadrul tranșei alfabetice A, care alcătuiesc lexicul medical.

Analizând aspecte referitoare la macrostructura dicționarului, am constatat faptul că toate cuvintele-titlu înregistrate de către Costinescu sunt clasate în ordine alfabetică, iar tratamentul de care acestea beneficiază este cel polisemantic. Așezarea intrărilor în pagină se realizează pe două coloane, despărțite grafic de o linie dublă, dinspre tranșa superioară a cărții, înspre cea inferioară. În ceea ce privește ortografia, întregul dicționar este redactat prin utilizarea caracterelor latine și a ortografiei etimologizante.

Din totalul de 148 de cuvinte-titlu excerptate, remarcăm faptul că, în cazul a 137 de intrări, cuvântul-titlu este redat printr-o singură unitate lexicală, în timp ce unsprezece articole sunt notate prin dublete lexicale sau grafice, despărțite unul de celălalt prin semnul grafic virgulă (cf. *VRF*, s.v. *Aberațiune*, *aberațiâ*; *Ablațiune*, *ablațiâ*; *Aborțiune*, *aborțiâ*, *aburțiune*, *aburțiâ*; *Abcissiune*, *abcisiune*; *Abstersiune*, *abstersiâ*; *Amputațiune*, *Amputațiâ*, *Amputare*; *Anatomicamente*, *Anatomicesce*; *Antiemetică-â*, *Antemetică*; *Antipestilanțială*, *Anticumală*; *Apozemă*, *Apozémă*; *Articulațiune*, *Articulațiâ*, *Articulare*). Analiza atentă a celor din urmă ne-a permis să constatăm inconsecvențe în ceea ce privește redarea grafică a cuvintelor-titlu, în sensul în care, în rândul a șase voci, dubletul/dublete lexical(e) sau grafic(e) este/sunt consemnat(e) cu majusculă (cf. *VRF*, s.v. *Amputațiune*, *Amputațiâ*, *Amputare*; *Anatomicamente*, *Anatomicesce*; *Antiemetică-â*, *Antemetică*; *Antipestilanțială*, *Anticumală*; *Apozemă*, *Apozémă*; *Articulațiune*, *Articulațiâ*, *Articulare*), spre deosebire de restul trei în cazul cărora se evidențiază scrierea cu minusculă (cf. *VRF*, s.v. *Aberațiune*, *aberațiâ*; *Ablațiune*, *ablațiâ*; *Aborțiune*, *aborțiâ*, *aburțiune*, *aburțiâ*; *Abcissiune*, *abcisiune*; *Abstersiune*, *abstersiâ*).

⁷ DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Univers Enciclopedic, 2016.

⁸ MDA = *Micul Dicționar Academic*, vol. I–II, București, Univers Enciclopedic Gold, 2010.

Referitor la normele de redactare avute în vedere în descrierea intrărilor, cuvântul-titlu este redat, în mod negreșit, prin majusculă, fiind, de asemenea, evidențiat tipografic prin utilizarea caracterelor îngroșate. În marea majoritate a situațiilor, cuvântul-titlu este urmat de informațiile de natură gramaticală, redade prin caractere italice, și este delimitat față de acestea atât prin semnul grafic punct (cf. *VRF s.v. Abcesâ; Abdomenâ; Abstergere; Alcalescență; Alveolâ* etc.), cât printr-o pauză grafică dublă (cf. *VRF s.v. Abdomenâ; Abdominală-â; Agripniâ; Alveolâ* etc.). Excepție de la această consecvență fac șase voci, în al căror caz redactorul nu optează pentru aceeași manieră de delimitare grafică, înlocuind-o fie cu semnul grafic două puncte (cf. *VRF, s.v. Alcalescentă-â*) sau linie de pauză (cf. *VRF, s.v. Antelmenticū*), fie lăsând un spațiu gol, între cuvântul-titlu și încadrarea în clasa gramaticală, lipsit de orice semn de punctuație (cf. *VRF, s.v. Anticterică-â; Antiemordială-â; Antiistericū; Antinefreticū*).

Exemplificăm intrările:

Alveolă. *s. f.* Chiliuță, căsuță în quare albina depune mierea. – Găurile în quare stau înțepeniți dinții și măsellele. Alvéole.

Alcalescentă -ă : *adi : t. de med :* Quare coprinde alcaliū, amoniacū, quare tinde a da în fermentațiune alcalină și putredă. Alcalescent-e.

Antelmenticū – *s. etr:* Medicamentū în contra limbricilorū, a vermilorū din întru. Anthelmentique.

Anticterică-â *ad: și s :* Medicină în contra gâlbînării. Antictérique.

Din punctul de vedere al tratamentului lexicografic, s-a constatat, prin cercetarea întregului dicționar, faptul că sunt menționate în corpul articolului, în mod recurent, informații de natură gramaticală, referitoare la clasa gramaticală în care cuvintele-titlu se încadrează (clasa substantivului – „s.”; „sub.”; „subs.”; „sus.”, a adjectivului – „adi.”, a verbului (substantivizat) – „v. s.”, a adverbului – „adv.”, a pronumelui – „pron.”, a prepoziției – „prep.”, a conjuncției – „conj.” și a interjecției – „inter.”) și la categoria gramaticală a genului (masculin, feminin și neutru, redade abreviat prin „m.”, „f.” și „etr.”), mai puțin la cea a numărului⁹.

Semnalăm, de asemenea, că, pătrunse în limba română, unele cuvinte sunt înregistrate cu o dublă încadrare gramaticală (substantiv și adjectiv, adjectiv și substantiv, adjectiv și supin).

⁹ În ceea ce privește categoria gramaticală a numărului, Costinescu notează aceste informații numai în cazul unor substantive redade cu formă de plural, însoțite de marcajul „pl.” (cf. *VRF, s.v. cișlegi, clătite, Cossânzene, Sânziene* etc.), nu și în cazul celor înregistrate cu desinență de singular. Un procedeu similar este întâlnit și în *Dictionaire général et grammatical des dictionnaires français* (principală sursă de inspirație a lui Costinescu în redactarea *Vocabularului* său și abreviat de aici *DGF*), unde Napoléon Landais semnalează înregistrarea substantivului cu formă de plural, evidențind-o prin abrevierea „plur.” (cf. *DGF, s.v. anternoms; antes; anthiasistes; anthribes* etc.). În cazul substantivelor înregistrate cu desinență de singular, nici Costinescu, nici Landais, nu notează și forma de plural a acestora.

Descrierea cuvântului-titlu cuprinde, de asemenea, și indicații care vizează marca de realizare, de frecvență, de registrul stilistic și de schimb de sens, însă niciunul dintre articole nu prezintă aspecte privind modalitatea de pronunțare a acestora¹⁰. Precizarea explicită a originii cuvintelor, prin semnalarea etimonului, lipsește cu desăvârșire, autorul optând, pentru notarea indicațiilor privitoare la proveniența unităților lexicale, exclusiv pentru forma „dicere latină” și „dicere turcă”¹¹ etc.

1.1. Clasa gramaticală și categoria gramaticală

În urma examinării intrărilor, din tranșa alfabetică *A* a dicționarului, care alcătuiesc lexicul medical, au fost identificate 65 de cuvinte aparținând exclusiv clasei morfologice a substantivului, abreviată „s.” (cf. *VRF*, s.v. *Abcesă; Abdomenă; Aberațiune, aberațiă; Ablațiune, ablațiă; Abortiune, abortiă, aburțiune, aburțiă; Abcissiuine, abscisiune; Abstersiune, abstersiă; A-bubă; Acantabolă; Acatalepsiă; Accessă; Afoțiă; Aftă; Agripniă; Alcalescență; Alfonsină; Altoitoriu; Altoiu; Alveolă; Ambliopiă; Amputațiune, Amputațiă, Amputare; Anafrodită; Anasarcă; Anastomosă; Anatomia; Anatomistă; Anevrișmă; Angină; Angiografiă; Angiologiă; Anodiniă; Anorexiă; Antagonismă; Antagonistă-ă; Antalgiă; Antelmentici; Antidotă; Antispasă; Antitenariu; Antropometriă; Antracosă; Antropografiă; Antropotomiă; Anxietate; Aortă; Apantropiă; Apatiă; Apilepsiă; Apofisă; Apoflegmatismă; Apoplexiă; Apozemă, Apozemă; Arteriologiă; Arteră; Arteriolă; Arteriotomiă; Articulațiune, Articulațiă, Articulare; Articulă, Articolă; Așfixiă; Asteniă; Astmă; Ataxiă; Atoniă; Atrofiă; Autopsiă).*

Redăm două exemple:

Angină. s. f. t. de med : Strămtorare, nevoiă, neputință de a resufla ori de a înghiți cu lesnire; inflamațiune, aprindere a muriloră gâtului și a omușorului. Angine.

Apoplexiă. s. f. Dambla. Apoplexie.

Din totalul de 148 cuvinte repertoriate, menționăm inventarierea unui cuvânt (cf. *VRF*, s.v. *Antifarmacă*), în cazul căruia redactorul a optat pentru o dublă încadrare gramaticală, atât în clasa substantivului, pe prima poziție, cât și în cea a adjectivului, pe a doua poziție, utilizând notația „s adi :”.

Ilustrativă, în acest sens, este situația următoare:

Antifarmacă. s adi : În contra otrăvii. Antipharmaque.

Raportându-ne la categoria gramaticală a genului, potrivit însemnărilor lexicografului din descrierea vocilor, menționăm că 48 dintre substantive sunt de gen feminin (cf. *VRF*, s.v. *Abcesă; Abdomenă; Aberațiune, aberațiă; Ablațiune, ablațiă;*

¹⁰ În *DGF*, redactorul redă, pentru fiecare cuvânt-titlu, informații referitoare la pronunția acestora (cf. *DGF*, s.v. *abcès; abdomen; abdominal, e* etc.). Aceste informații sunt așezate, în corpul articolului, imediat după încadrarea în clasa gramaticală și în categoria gramaticală (unde este cazul), fiind redată cu ajutorul caracterelor italice și cuprinse între paranteze rotunde.

¹¹ Nici în *DGF* nu este indicată în mod explicit proveniența cuvintelor, însă, în anumite situații, originea împrumuturilor este semnalată, după caz, prin construcțiile „du grec” sau „du latin”.

*Aborțiune, abortiã, aburțiune, aburțiã; Abcissiuune, abscisiune; Abstersiune, abstersiã; A-bubã; Acatalepsiã; Afoniã; Agripniã; Alcalescențiã; Alveolã; Ambliopiã; Amputațiune, Amputațiã, Amputare; Anastomosã; Anatomia; Anevrișmã; Anginã; Angiografiã; Angiologiã; Anodiniã; Anorexiã; Antalgia; Antispasã; Antropometriã; Antracosã; Antropografiã; Antropotomiã; Anxietate; Aortã; Apanropiã; Apatiã; Apilepsiã; Apofisã; Apoplexiã; Apozemã, Apozémã; Arteriologiã; Arterã; Arteriolã; Arteriologiã; Arteriotomiã; Articulațiune, Articulațiã, Articulare; Asfixiã; Asteniã; Ataxiã; Atoniã; Atrofiã; Autopsiã), șase au formã de masculin (cf. VRF, s.v. *Acantabolii; Altoitoriu; Anafroditii; Anasarcã; Anatomistii; Antitenariii*), iar zece aparțin genului neutru (cf. VRF, s.v. *Accessii; Aftii; Alfonsinii; Altoii; Antagonismii; Antelmenticii; Antidotii; Apoflegmatismii; Articuli, Articoli; Astmii*). Din totalul de 66 de cuvinte încadrate în clasa substantivului (fie exclusiv, fie prin încadrare dublã), douã unitãți lexicale nu beneficiazã de informații privind categoria gramaticalã a genului (cf. VRF, s.v. *Antagonistii-ã; Antifarmacii*):*

Antagonistii-ã. s. Rivalii, adversarii, împotrivorii. – t. de anat : *Mușchi Antagonistii*: quari sunt legãți de aqueiași bucatã și quari o tragii unullii într'ua parte și altullii într'altã parte. Muscles antagonistes.

Am selectat, de asemenea, 58 de voci în care cuvântul-titlu a fost apreciat de redactor ca aparținând numai clasei gramaticale a adjectivului. Dintre acestea, 50 de cuvinte sunt abreviate „adi :” (cf. VRF, s.v. *Abdominalii-ã; Abstergativii-ã; Acatalepticii-ã; Acatasticii-ã; Alcalescentii-ã; Alveolariii-ã; Analepticii-ã; Anamneticii-ã; Anaplereticii-ã; Anastalticii-ã; Anatomicii-ã; Anevrișmalii-ã; Anodiniii-ã; Antebracialii-ã; Antemeticii; Antepileticii-ã; Antiapoplecticii-ã; Antiasmaticii-ã; Anticacohimicii-ã; Antidartrosii-ã; Antidinicii-ã; Antidisentericii-ã; Antiemeticii-ã, Antemeticii; Antiemorodialii-ã; Antiepilepticii-ã; Antieticii; Antifisicii-ã; Antiflogisticii; Antifroditicii-ã; Antifitiscii; Antigalacticii; Antiidrofovicii; Antiidropicii; Antiipohondriacii; Antiistericii; Antinefreticii; Antiodontalgicii; Antiparaliticii; Antiperistalticii; Antipireticii; Antipodagricii; Antirahiticii; Antispasmodicii; Apaticii-ã; Aperitivii-ã; Apoplecticii-ã; Articularii-ã; Articulatii-ã; Artriticii-ã; Atonicii-ã; Atrofiatii-ã), 5 cuvinte – „adi:” (cf. VRF, s.v. *Antipiroticii; Antipleureticii; Astrigentii-ã; Ataxicii-ã; Automaticii-ã*), un cuvânt – „adi :” (cf. VRF, s. v. *Astmaticii-ã*) și un cuvânt – „ad:” (cf. VRF, s.v. *Antipestilantialii, Anticumalii*).*

Pentru exemplificare, consemnãm:

Atastalticii-ã. adi : t. de med : Medicamentii stipticii, strîngãtorii. Anastaltique.

Antipireticii-ã. adi : t. de med : În contra frigurilor. Antipyrétique.

Antipiroticii. adi: În contra arsurii. Antipyrotique.

Antipleureticii. adi: medicinã în contra pleuresiei, junghiiului. Antipleuretique.

Antimefiticii-ã. adi. Medicinã în contra putorei, mefitismului. Antiméphytique.

În baza lexicală a dicționarului, au fost notate și 11 cuvinte care au o încadrare morfologică dublă, atât în clasa adjectivului, cât și în cea a substantivului, abreviate în multiple forme. Dintre acestea, 6 sunt prescurtate „adi : s.” (cf. *VRF*, s.v. *Antifebricū-â*; *Antipsoricū*; *Antiputredū*; *Antiscorbuticū*; *Antiverminosū*; *Apoflegmaticū-â*), un cuvânt – „adi : s.” (cf. *VRF*, s.v. *Antivenerianū*), un cuvânt – „adi : și s.” (cf. *VRF*, s.v. *Afrodisiacū*), un cuvânt – „adi. s.” (cf. *VRF*, s.v. *Apodactricū-â*), un cuvânt – „ad : și s :” (cf. *VRF*, s.v. *Antictericū-â*). La acestea se adaugă și unitatea lingvistică *Antefialticū*, -â (cf. *VRF*, s.v. *Antefialticū*, -â), încadrată în clasa adjectivului, pe prima poziție, și în cea a supinului, pe a doua poziție, abreviată „adi si sus.”.

Edificatoare pentru aceste situații sunt intrările:

Antifebricū-â. *adi : s. t. de med* : În contra frigurilor. Antifébrile, fébrifuge.

Antivenerianū. *adi : s. t. de med*: Antisifiliticū, medicină în contra patimilorū veneriane. Antivénérien-ne.

Afrodisiacū. *adi : și s. t : de med* : Substanță quare întârîtă spre plăcerile amorului. Aphrodisiaque.

Apodactricū-â. *adi. s.* Medicină acră și iute quare face sâ curgâ lacrimile și apoi le opresce. Apodactryque.

Antefialticū, -â. *adi si sus. unū remediū Antefialticū*: unū medicamentū, unū lécū în contra nâdufului. Un remède antéphialtique.

În *VRF*, am identificat, pe lângă încadrarea în clasele gramaticale mai sus menționate, și nouă unități lexicale cu apartenență la clasa gramaticală a verbului, abreviat „v. s.”¹² (cf. *VRF*, s.v. *Abortare*, *aburtare*; *Abstergere*; *Altoire*; *Amputare*; *Anastomosare*; *Anatomisare*; *Apatizare*; *Asfixiare*, *Avortare*) și un cuvânt cuprins în cea a adverbului, abreviat „Adv.” (cf. *VRF*, s.v. *Anatomicamente*, *Anatomicesse*).

Grăitoare, în acest sens, sunt exemplele:

Amputare. *v. s. t. de hir* : A amputa, a tăia unū membru saū ũă parte corpului. Amputer.

Anatomicamente, *Anatomicesse*. *Adv* : Dupe anatomia, într'unū chipū anatomicū. Anatomiquement.

În cazul cuvântului-titlu *Abortare*, *aburtare*, redactorul menționează și alte informații de natură gramaticală, și anume conjugarea verbului. Această referință se realizează prin includerea sintagmei „Se conj : qua lucrare.”, amplasată, între paranteze rotunde, la finalul descrierii articolului de dicționar, după echivalentul din limba franceză, despărțit de către acesta prin semnul grafic punct. Asemenea acestui articol, și în descrierea cuvântului-titlu *Abstergere* este consemnată modalitatea de conjugare, de data aceasta după modelul verbului a *înțelege* („Se conj : qua înțelegere.”). Amplasarea în corpul articolului este similară.

¹² Abrevierea „v. s.” este prescurtarea structurii „verb substantivizat”. În acest context, s-a observat utilizarea, în calitate de cuvânt-titlu, a infinitivul lung spre deosebire de lucrările lexicografice contemporane care întrebunțează infinitivul scurt.

Ilustrăm aici aceste două situații:

Abortare, aburtare. v. s. A aborta, a nasce mai înainte de timp, a lepăda ; a se sterpi. Avorter. (Se conj : qua lucrare.)

Abstergere. v. s. A absterge, a curăți, a spăla ranele moindule. Absterger. (Se conj : qua înțelegere.)

Atenta cercetare a informațiilor de natură gramaticală, înregistrate în corpul articolelor de dicționar, a dezvăluit existența a două intrări în al căror caz nu este consemnată apartenența la nicio clasă gramaticală (cf. *VRF*, s.v. *Antisepticu*; *Antisiftlicu*). Astfel de situații, în care nu sunt specificate referințe la valoarea morfologică a unităților lexicale, rămân, totuși, izolate.

1.2. Mărcile de domeniu

Consultarea dicționarului lui Costinescu relevă complexitatea operei sale lexicografice și din punct de vedere lingvistic. Pe lângă tratamentul lexicografic relativ unitar atribuit intrărilor, respectarea normelor de ordin lexicografic și iscusința redactării lucrării, dicționarul surprinde și prin materialul lingvistic de care acesta dispune, impresionantă fiind varietatea cuvintelor înregistrate, de la împrumuturi romanice, până la neologisme neromanice și chiar unități lexicale de circulație restrânsă, regională¹³. Din acest punct de vedere, Mircea Seche apreciază acest dicționar drept unul de proporții, care „prin marele număr de neologisme pe care le înregistrează, *Vocabularul* lui Costinescu depășește cu mult cel mai complex dicționar de neologisme al epocii, acela iscălit de E. Protopopescu și V. Popescu (a doua ediție, 1862).”¹⁴.

Diversitatea cuvintelor cuprinse de către redactor în lucrarea sa constă, în egală măsură, în faptul ca acestea provin din domenii variate ale cunoașterii, indicate de însuși Costinescu la începutul lucrării, în „Tabla abreviatelor”¹⁵ și relevate inclusiv în definiția cuvintelor (cf. *VRF*, s.v. *Apodactrică-â*) și în contextele ilustrative propuse (cf. *VRF*, s.v. *Antefialtică, -â*), acolo unde marca diastatică lipsește¹⁶. Despre multitudinea de lexeme tehnico-științifice notează și Gabriela Haja în *Dicționarul limbii române (DLR) în format*

¹³ M. Seche, *Op. cit.*, p. 74.

¹⁴ *Ibidem*, p. 74.

¹⁵ În „Tabla abreviatelor”, Costinescu notează abrevieri ale următoarelor domenii: agricultură (agr.), agronomie (agron.), algebră (alge.), anatomie (anat.), arheologie (arhe.), arhitectură (arhit.), aritmetică (aritm.), arte (art.), artilerie (artil.), astrologie (astrol.), astronomie (astron.), botanică (bot.), didactică (didact.), dioptrică (diop.), diplomație (dipl.), dogmatică (dogm.), economie (econ.), farmaceutică (farm.), filosofie (filos.), finanțe (finan.), fizică (fis.), fiziologie (fisio.), genealogie (genea.), geografie (geog.), geologie (geol.), geometrie (geom.), gramatică (gram.), jurisprudență (juris.), literatură (litt.), logică (logic.), marină (mar.), matematică (matem.), mecanică (mec.), medicină (med.), miliție (mil.), mineralogie (miner.), mitologie (mitol.), muzică (mus.), natură (nat.), optică (optc.), pictură (pict.), politică (polit.), religie (relig.), retorică (retor.), știință (sci.), sculptură (sculp.), vânătoare (vên.), medicină veterinară (vet.), zoologie (zool.).

¹⁶ Indicarea domeniului se realizează prin marca „termen de...”, abreviat „t.”, respectiv „t. de”, urmată de prescurtarea denumirii domeniului și se află înaintea definiției cuvântului, imediat după încadrarea în clasa gramaticală. Au fost excerptate însă și situații în care, cuvântul fiind specializat pentru domenii distincte, încadrarea în acestea se realizează înaintea definirii sensului principal, de bază, urmat de cel/cele secundare, nu înaintea fiecăruia.

electronic. Studii privind achiziționarea, astfel: „Deși intitulat *Vocabularu romano-francesu*, acesta este un dicționar unilingv și conține o listă bogată de cuvinte și de construcții (expresii, locuțiuni, sintagme). Costinescu înregistrează în mod sistematic îmbinările de cuvinte care aparțin domeniului tehnico-științific.”¹⁷. În acest context, suntem de părere ca *Vocabularul* lui Costinescu, alături de alte dicționare elaborate în aceeași perioadă, reprezintă încă o dovadă a faptului ca limbajele specializate începeau a se dezvolta în epocă.

Potrivit obiectivelor scontate în acest studiu, ne-am îndreptat atenția asupra analizării unităților lexicale care aparțin domeniului medical, drept urmare, inventarierea cuvintelor care conțin mărci diastratice specifice acestui domeniu s-a impus în mod firesc. Din punctul de vedere al așezării în corpul articolului, locul acestora revine în poziție anterioară definiției cuvântului, imediat după încadrarea în clasa gramaticală și în categoria gramaticală (acolo unde există), fiind, de asemenea, accentuate tipografic prin redarea lor cu ajutorul caracterelor înclinate.

În urma examinării materialului lexical, au rezultat 48 de cuvinte-titlu, din totalul de 148 de voci, al căror sens (sau unul dintre sensuri) este specializat și în cazul cărora apartenența la domeniul medical se realizează prin referința „med.”, însoțită de marca „termen de...”, abreviate sub forme distincte, după cum urmează: 38 cuvinte – „t. de med :” (cf. *VRF*, s.v. *Accessū*; *Alcalescență*; *Altoitoriu*; *Altoiu*; *Anafroditu*; *Anaplereticu-â*; *Anasarcă*; *Anastalticu-â*; *Anevrismalū-â*; *Angină*; *Anodiniă*; *Anodinū-â*; *Antalgia*; *Antidinicū-ă*; *Antidisentericū-ă*; *Antiemeticū-â*; *Antemeticū*; *Antiemorodialū-â*; *Antiepileticū-â*; *Antieticū*; *Antifebricū-â*; *Antiflogisticū*; *Antifroditicū-â*; *Antiftisicā*; *Antiidrofovicū*; *Antiidropicū*; *Antiperistalticū*; *Antipestilanțialū*, *Anticumalū*; *Antipireticū*; *Antispasă*; *Antivenerianū*; *Aperitivū-â*; *Artriticū-â*; *Asfixiă*; *Ataxiă*; *Ataxicū-â*; *Atonicū-â*; *Atrofiă*), un cuvânt – „T : de med :” (cf. *VRF*, s.v. *Abstergativū-â*), un cuvânt – „(T : de med :)” (cf. *VRF*, s.v. *Abstersiune*, *abstersiă*), două cuvinte – „t : de med :” (cf. *VRF*, s. v. *Acatasticu-â*; *Afrodisiacū*), 3 cuvinte – „t. de med:” (cf. *VRF*, s.v. *Astrigentū-â*; *Automaticū-â*; *Autopsiă*), două cuvinte – „t. de med.” – (cf. *VRF*, s. v. *Apozemă*, *Apozémă*; *Atoniă*) și un cuvânt – „t. de medi :” (cf. *VRF*, s.v. *Analepticū-â*). De asemenea, au fost repertoriate două unități lexicale care conțin, în descrierea lor, alte mărci de domeniu, pe lângă cea referitoare la medicină, cum ar fi chirurgie, anatomie și chimie, specializări menționate prin abrevierile „t. de hirur: de med : de him :” (cf. *VRF*, s. v. *Ablațiune*, *ablațiă*) și „t. de med : de anat :” (cf. *VRF*, s.v. *Antiperistalticū*).

Alături de acestea, s-au remarcat zece cuvinte aparținând domeniului anatomiei, formulate „t. de anat :” (cf. *VRF*, s. v. *Alveolariū-â*; *Anastomosă*; *Anastomosare*; *Antagonismū*; *Antagonistū-â*; *Antebracialū-â*; *Antitenariū*; *Aortă*; *Apofisă*; *Articulariū-â*) și unul cu o dublă specializare, dintre care una e anatomia, iar cealaltă botanica, notate „t. de bot : anat :” (cf. *VRF*, s.v. *Articulatū-â*).

În egală măsură, s-au identificat cinci unități lexicale a căror întrebuintare este specifică sferei chirurgiei (notat „hir”, respectiv „hirur.”), trei fiind semnalate prin structura „t. de hir :” (cf. *VRF*, s.v. *Abscissiune*, *abscisiune*; *Amputare*; *Amputațiune*, *Amputațiă*, *Amputare*), iar două prin construcția „t. de hirur :” (cf. *VRF*, s.v. *Aberațiune*,

¹⁷ Gabriela Haja et alii, *Dicționarul limbii române (DLR) în format electronic. Studii privind achiziționarea*, Iași, Editura Alfa, 2005, p. 10, disponibil online la adresa <https://profs.info.uaic.ro/~corinfor/DLR-achiziționarea.pdf>.

aberațiã; Ablațiune, ablațiã). Pe lângã acestea, s-a determinat includerea în nomenclatura dicționarului și a cuvântului *Aberațiune, aberațiã* a cãru semantism nu este particular numai domeniului chirurgiei, ci și astronomiei (abreviat „astr.”), respectiv opticii (notat „obt.”) (cf. *VRF*, s.v. *Aberațiune, aberațiã*).

Se cuvine subliniat aici faptul cã nu doar mãrcile de domeniu ocupã un rol semnificativ în descrierea cuvintelor-titlu, ci și cele de frecvențã („în tempi antici”, „în vechime”, „la quei vechi”), de registru stilistic („în limba poporului”, în vorbirea ordinarã”, „familiar”, „ironic”), de schimb de sens („în termeni metaforici”, „fig.”) și de întrebuiñare („dim.”), regãsitate pe întreg parcursul dicționarului. În aceastã categorie, pot fi incluse cuvintele *Aberațiune, aberațiã.*; *Accessũ; Anatomĩã* și *Anatomisare* în cazul cãror redactorul indicã schimbul de sens prin marca specificã „fig.” (cf. *VRF*, s.v. *Aberațiune, aberațiã.*; *Accessũ; Anatomĩã; Anatomisare*) și unitatea lexicalã *Arteriolã*, semnalatã ca fiind o formã diminutivalã (cf. *VRF*, s. v. *Arteriolã*)

1.3. Clasificarea cuvintelor în funcție de subdomeniul medical în care se încadrează

În continuare ne propunem, în conformitate cu scopul studiului nostru, gruparea unitãților lexicale repertoriãte în funcție de subdomeniul medical în care se încadrează. Pentru întocmirea acestei clasificãri, s-au avut în vedere atãt mãrcile de domeniu menționate de cãtre autor, cãt și aspectele relevate în urma atentei analize a definiției și a exemplelor menționate de cãtre lexicograf. Subdomeniile medicinei pe baza cãrora s-a întocmit curenta listã sunt: a) ramuri, specializãri medicale și metode de studiu b) anatomie și fiziologie; c) semiologie medicalã, procese, maladii, tulburãri; d) remedii, medicamente, tratamente; e) proceduri și manipulãri medicale (intervenții chirurgicale și proceduri imagistice); f) instrumente medicale.

Cele mai numeroase cuvinte-titlu au fost incluse în categoria celor care exprimã remedii, medicamente, tratamente, aceasta cuprinzând 58 de unitãți lexicale (cf. *VRF*, s.v. *Abstergativũ-ã; Afrodisiacũ; Altoiũ; Analepticũ-ã; Anamneticũ-ã; Anaplereticũ-ã; Anastalticũ-ã; Anodinũ-ã; Antefialticũ, -ã; Antelmenticũ; Antemetocũ; Antepileticũ-ã; Antiapoplecticũ-ã; Antiasmaticũ-ã; Anticacohimicũ-ã; Antictericũ-ã; Antidartrosũ-ã; Antidinicũ-ã; Antidisentericũ-ã; Antidotũ; Antiemetocũ-ã, Antemetocũ; Antiemorodialũ-ã; Antiepilepticũ-ã; Antieticũ; Antifarmacũ; Antifebricũ-ã; Antiflogisticũ; Antifroditicũ-ã; Antiftisicã; Antigalacticũ; Antiidrofovicũ; Antiidropicũ; Antiipohondriacũ; Antiистерicũ; Antinefreticũ; Antiodontalgicũ; Antiparaliticũ; Antipestanțialũ, Anticumalũ; Antipireticũ; Antipiroticũ; Antipleureticũ; Antipodagricũ; Antipsoricũ; Antiputredũ; Antirahiticũ; Antiscorbuticũ; Antisepticũ; Antisifilticũ; Antispasã; Antispasmodicũ; Antivenerianũ; Antiverminosũ; Aperitivũ-ã; Apodacticũ-ã; Apoflegmatismũ; Apozemã, Apozemã; Artriticũ-ã; Astrigentũ-ã*). Un numãr considerabil de voci, mai exact 40, au fost grupate în categoria semiologie medicalã, procese, maladii și tulburãri, aspect care nu ne surprinde, având în vedere totalul unitãților lexicale care exprimã modalitãți de prevenire sau de combatere a unor afecțiuni (cf. *VRF*, s.v. *Abcesã; A-bubã; Acatalepsiã; Acatalepticũ, -ã; Acatasticũ-ã; Accessũ; Afoñiã; Afiũ; Agripniã; Ambliopiã; Anafruditũ; Anasarcã; Aneurismã; Aneurismalũ-ã; Anginã; Anodiniã; Anorexiã; Antalgiã; Antiperistalticũ; Antracosã; Anxietate; Apantropiã; Apatiã; Apaticũ-ã; Apatizare; Apilepsiã; Apoflegmaticũ-ã; Apoplexiã; Apoplecticũ-ã; Asfixiã; Asfixiare; Asteniã; Astmaticũ-ã; Astmũ; Ataxiã; Ataxicũ-ã; Atoniã; Atonicũ-ã; Atrofiã; Atrofiatũ-ã*).

În categoria ramuri, specializări medicale și metode de studiu, au fost incluse 5 unități lexicale (cf. *VRF*, s.v. *Angiologiă*; *Antropografiă*: *Antropometriă*; *Antropotomiă*; *Arteriologiă*), iar din totalul lexemelor repertoriate, 28 s-au dovedit, sub aspect semantic, aparținând domeniului anatomie și fiziologie (cf. *VRF*, s. v. *Abdomenă*; *Abdominală-ă*; *Alcalescență*; *Alcalescentă-ă*; *Alveolă*; *Alveolară-ă*; *Anastomosă*; *Anastomosare*; *Anatomie*; *Anatomicamente*, *Anatomicesce*; *Anatomică-ă*; *Anatomisare*; *Anatomistă*; *Antagonism*; *Antagonistă-ă*; *Antebracială-ă*; *Antitenariu*; *Aortă*; *Apozisă*; *Arteră*; *Arterială-ă*; *Arteriolă*; *Arteriosă-ă*; *Articulară-ă*; *Articulație*, *Articulație*, *Articulare*; *Articulate-ă*; *Articulă*, *Articol*; *Automatică-ă*).

O serie extinsă de cuvinte (15 unități lexicale) ar putea fi încadrate în sfera procedurilor și a manipulărilor medicale (intervenții chirurgicale și proceduri imagistice) (cf. *VRF*, s.v. *Aberație*, *aberație*; *Ablație*, *ablație*; *Abortare*, *aburtare*; *Aborție*, *aborție*, *aburție*; *Abscisiune*, *abscisiune*; *Abstergere*; *Abstersiune*, *abstersiă*; *Altoire*; *Altoitor*; *Amputare*; *Amputație*, *Amputație*, *Amputare*; *Angiografiă*; *Arteriotomie*; *Autopsie*; *Avortare*, în timp ce două lexeme denumesc instrumente medicale (cf. *VRF*, s.v. *Acantabolă*; *Alfonsin*).

Așa cum precizasem anterior, în numeroase situații, domeniu de specializare este indicat în interiorul definiției, în poziție inițială, mediană sau finală, fie prin prezența unui verb metalingvistic de tipul „se ține” (cf. *VRF*, s.v. *Artritică-ă*) și „se ține de...” (cf. *VRF*, s.v. *Automatică-ă*, *Analeptică-ă*), fie prin sintagmele „quare ține de ...” (cf. *VRF*, s.v. *Anatomică-ă*; *Arterială-ă*), „quare se ține de...” (cf. *VRF*, s.v. *Abdominală-ă*, *Alveolară-ă*), „quare face...” (cf. *VRF*, s.v. *Apozlegmatică-ă*), „quare are...” (cf. *VRF*, s.v. *Articulară-ă*; *Articulate-ă*; *Atoxică-ă*), „quare se ocupă de...” (cf. *VRF*, s.v. *Anatomistă*), înlocuite azi cu structurile „care aparține de...”, „care se referă la/privitor la...”, „care suferă de...” și „specialist în...”.

Demonstrative, în acest sens, sunt înregistrările:

Artritică-ă. adi : t. de med : Se ține de maladiile încheeturilor, pre cum și de medicamentele întrebuințate la aceste maladii. *Artrique*.

Abdominală-ă. adi : que se ține de abdomenă, de partea pântecelui de jos. *Abdominal-e*.

Articulară-ă. adi : t. de anat : Quare are înclinare cu încheieturile corpului. *Articulaire*.

Anatomistă s. m. Quare se ocupă de anatomie. *Anatomiste*.

În ceea ce privește acele unități lexicale care definesc ramuri, specializări ale medicinei și metode de studiu, apartenența lor a fost sugerată, în lipsa mărcilor explicite, și prin structurile „tractatată assupura” (cf. *VRF*, s.v. *Arteriologiă*), respectiv „quare se ocupă cu” (cf. *VRF*, s.v. *Antropometriă*). Pentru cuvintele care denumesc remedii, medicamente și tratamente, apartenența la domeniul medical s-a realizat prin menționarea următoarelor structuri, în cadrul definiției, în poziție inițială: „substanță quare” (cf. *VRF*, s.v. *Afrodisiac*), „medicament” (cf. *VRF*, s.v. *Anastaltică-ă*), „medicament quare” (cf. *VRF*, s.v. *Anamnetică-ă*), „medicament în contra” (cf. *VRF*, s.v. *Antelmestic*; *Antemestic*; *Antepileptică-ă*; *Antidartrosă-ă*), „medicină în contra” (cf. *VRF*, s.v. *Antiapoplectică-ă*; *Antiasmatică-ă*; *Anticacohimică-ă*; *Anticterică-ă*; *Antiflogistică*; *Antiipohondriacă*; *Antimelanholică-ă*; *Antinefretică*; *Antiodontalgică*);

Antiparalitică; Antipleuretică; Antipsorică etc.), „medicamentu que” (cf. *VRF*, s.v. *Apoflegmatismă*), „medicină quare” (cf. *VRF*, s.v. *Antidotă*), „bunū în contra” (cf. *VRF*, s.v. *Antipestilanțială, Anticumală*), „bunū a...” (cf. *VRF*, s.v. *Antispasmodică*), „remediū în contra” (cf. *VRF*, s.v. *Antidinică-ă; Antidisenterică-ă*), „în contra” [+ afecțiunea] (cf. *VRF*, s.v. *Antiemetică-ă; Antemetică; Antiemorodială-ă; Antiepiletică-ă; Antietică; Antifarmacă; Antifebrică-ă; Antifroditică-ă; Antifisică; Antigalactică; Antiidrofovică; Antiidropică; Antiisterică; Antipiretică; Antipirotică; Antipodagrică; Antirahitică; Antiscorbutică* etc.) și „que a que face să” (cf. *VRF*, s.v. *Anapleretică-ă*). Sensul specializat al unor unități lexicale, care aparțin subdomeniului semiologie medicală, procese, maladii, tulburări, a fost identificat nu doar prin precizarea mărcii de domeniu, ci și prin structuri precum „unū felū de maladiă...” (cf. *VRF*, s.v. *Apantropiă*). O situație similară a fost remarcată și în cazul cuvântului-titlu *Alfonsinū*, unde apartenența la subdomeniul instrumente medicale este relevat prin formularea „instrumentū hirurgicū” (cf. *VRF*, s.v. *Alfonsinū*).

Exemplificăm câteva dintre situațiile precizate anterior:

Antiapoplectică-ă. *adi* : Medicină în contra apoplexie, a damblalei. Antiapoplectique.

Antiemorodială-ă. *adi* : *t. de med* : În contra emoroidelor, a trânjilor. Antihémorrhoidal-e.

Antispasmodică. *adi* : Bună a remedia spasmurile, în contra spasmurilor, a convulsioniilor. Antispasmodique.

Antipestilanțială, Anticumală. *ad: t. de med* : Bună în contra pestii, cūmei. Antipestilentiel-le.

1.4. Definiția

Lectura dicționarului lui Costinescu ne-a permis să descoperim, pe lângă arhitectura și organizarea internă a dicționarului, și varietatea metodelor de explicitare a sensului unui cuvânt. Astfel că, în urma examinării atente a corpusului nostru, s-a constatat că toate cuvintele-titlu înregistrate în *VRF* beneficiază de un tratament polisemantic, iar planul de abordare al definiției este cel logic, redactorul distingând între sensul fundamental și cel/cele secundare. Cercetarea desfășurată asupra definiției s-a realizat, conform precizărilor anterioare, pe o axă unică (prin raportare numai la aspectul formal, nu și la cel al conținutului). Din acest punct de vedere, în corpul articolului, componenta explicativă a cuvintelor ocupă o poziție fundamentală, astfel că, numeroase unități lexicale au fost definite prin comentarii explicative, unele ample, chiar de dimensiuni enciclopedice (cf. *VRF* s.v. *Aberațiune, aberațiă; Ablațiune, ablațiă; Abscissiu, abscisiune; Abstergativă-ă; A-bubă; Acantabolă; Acatalepsiă; Acataleptică-ă; Accessă; Afoniă; Afrodisiacă; Aftă; Alcalescență; Alcalescentă-ă; Alfonsină; Altoire; Altoitoră; Altoiă; Alveolă; Ambliopiă; Amputare; Amputațiune, Amputațiă, Amputare; Anafrodită; Analeptică-ă; Anamnetică-ă; Anapleretică-ă; Anasarcă; Anastaltică-ă; Anastomosă; Anastomosare; Anatomă; Aneurismă; Angină; Angiografiă; Angiologiă; Anodiniă; Anodină-ă; Antagonismă; Antalgiă; Antebracială-ă; Antefaltică-ă; Antelmetică; Antidotă; Antiflogistică; Antifroditică-ă; Antigalactică; Antinefretică; Antiodontalgică; Antiperistaltică; Antispasă; Antitenariă; Antropometriă; Antracosă; Antropografiă; Antropotomiă; Aortă; Apantropiă; Apatiă; Apodactrică-ă; Apofisă; Apoflegmatică-ă;*

Apoflegmatismû; Apoplexiâ; Apoplecticû-â; Apozemâ, Apozémâ; Arterâ; Arteriotomiâ; Articulariû-â; Articulațiune, Articulațiâ, Articulare; Articulatû-â; Articulû, Articolû; Artriticû-â; Asfixiâ; Asteniâ; Astmaticû-â; Astmû; Ataxiâ; Atoniâ; Atrofiâ; Atrofiatû-â; Automaticû-â; Autopsiâ). Numărul considerabil de unități lexicale definite printr-un comentariu explicativ demonstrează, încă o dată, considerăm noi, calitatea sa de dicționar monolingv explicativ, de uz general, nu de lucrare lexicografică bilingvă, așa cum a fost adesea confundat și apreciat.

Exemplificăm câteva dintre cuvintele-titlu definite astfel:

Acantabolû. s. m. unû clește de chirurgû cu quare se scôte sfârâmăturile unû ossû frântû, saû vre uâ aşchia de lemnû înfiptâ adîncû în carne. *Acanthabole.*

Angiografiâ. s. f. Descrierea vînelorû, arteriilorû și a vânişórelorû limfatice alle corpului umanû. *Angiographie.*

Apofisâ. s. f. t. de anat : Ossû crescutû saû eşitû afarâ din corpû mai multû de quâtû arû trebui dupe naturâ. *Apophyse.*

În funcție de informația prezentă în corpul articolului, am identificat, într-un număr mai redus, 12 cuvinte definite printr-un echivalent românesc (sinonimie) (cf. *VRF, s.v. Abdomenâ; Abortare, aburtare; Aborțiune, aborțiâ, aburțiune, aburțiâ; Abstersiune, abstersiâ; Acatasticu-â; Agripniâ; Anatomisare; Anorexiâ; Anxietate; Apatizare; Apilepsiâ; Arteriolâ*) și 3 unități lexicale definite prin trimitere¹⁸ (cf. *VRF, s.v. Antisepticû; Antisifilticû; Arteriosû-ósâ*).

Reprezentative sunt intrările:

Abdomenâ. s. f. pîntece, burtâ, fóle. *Abdomen.*

Agripniâ. s. f. Nedormire, insomniâ. *Arypnie,*

Anorexiâ. s. f. Grețâ, scârbâ de bucate. *Anorexie.*

Antisepticû. Vedî Antiputredû.

Antisifilticû. Vedî Antivenerianû.

Arteriosû-ósâ. adi : Vedî arterialû.

Suma de 43 de cuvinte, dintr-un total de 148 lexeme repertoriate, revine celor explicitate prin metoda circularității (cf. *VRF, s.v. Abdominalû-â; Alveolarîu-â; Anatomicamente, Anatomicesce; Anatomicû-â; Anatomistû; Anevrismalû-â; Antemetiicû; Antepilepticû-â; Antiapoplecticû-â; Antiasmaticû-â; Anticacohimicû-â; Antictericû-â; Antidartrosû-â; Antidinicû-â; Antidisentericû-â; Antiemetiicû-â; Antemetiicû; Antiemorodialû-â; Antiepilepticû-â; Antieticû; Antifarmacû; Antifebricû-â; Antiiftisicâ; Antiidrofovîcû; Antiidropicû; Antiipohondriacû; Antiistericû; Antiparaliticû; Antipestilantîalû, Anticumalû; Antipireticû; Antipiroticû; Antipleureticû;*

¹⁸ În cazul cuvintelor definite prin aceste procedeu, Costinescu face trimitere la varianta aflată în uz.

Antipodagrică; Antipsorică; Antiputredă; Antirahitică; Antiscorbutică; Antispasmodică; Antiveneriană; Antiverminosă; Arteriologiă; Arterială-ă; Ataxică-ă; Atonică-ă). Acestea din urmă denumesc, de regulă, remedii, medicamente și tratamente împotriva unor afecțiuni, menționate de către redactor în cadrul definiției. Un bun exemplu în acest sens îl reprezintă cuvântul *Antiidropică*, unde, pentru a înțelege semnificația acestuia și, implicit, a tratamentului, este necesară consultarea, în prealabil, a definiției afecțiunii intitulate *idropică* (cf. s.v. *Antiidropică*).

Menționăm exemplele:

Antepileptică-ă. adi : Medicament în contra epilepsiei. Antépileptique.

Antiidropică. adi : t. de med : În contra idropsiei. Anthydropique.

Antiidrofovică. adi : t. de med : În contra turbării. Anthydrophobe.

Antipsorică. adi : s. Medicină în contra riei. Antipsorique.

Au fost, în egală măsură, identificate și situații în care definiția este una mixtă, combinând două dintre maniere de definire mai sus prezentate: sinonim + comentariu explicativ (cf. *VRF*, s.v. *Abstergere; Antagonistă-ă; Apatică-ă; Aperitivă-ă; Asfixiare; Astrigentă-ă*) și sinonim + trimitere (cf. *VRF*, s.v. *Avortare*).

Menționăm, de asemenea, că redactorul indică, pentru fiecare dintre cuvinte, corespondentul său în limba franceză, fie după primul sens (cf. *VRF*, s.v. *Aberațiune, aberație* etc.), fie la finalul articolului, urmat de semnul grafic punct¹⁹ (cf. *VRF*, s.v. *Abcesă; Abdomenă; Ablațiune, ablație; Abstergere* ș.a.m.d.), exceptând acele cuvinte definite prin trimitere (cf. *VRF*, s.v. *Antiseptică; Antisifilitică; Arteriosă-ă*), respectiv *Antagonistă-ă* și *A-bubă*, unde echivalentul în limba franceză nu este precizat (cf. *VRF*, s.v. *Antagonistă-ă; A-bubă*).

Este de remarcat strădania redactorului de a propune contexte ilustrative (create sau traduse), pentru unele dintre definiții, în vederea facilitării înțelegerii sensului sau a demonstrării existenței cuvântului în limbă (cf. *VRF*, s.v. *Accessu; Alcalescență*). Uimitoare este și menționarea a numeroase construcții de tipul expresiilor, a locuțiunilor și a sintagmelor, aparținând unor domenii specializate, prezente în corpul articolului (cf. *VRF*, s.v. *Acataleptică-ă; Anatomie; Antagonistă-ă; Anatomizare; Antefaltică-ă; Apatizare; Arterială-ă*)²⁰. Fie că este vorba despre exemple, fie că discutăm despre construcții, ele sunt redată atât în limba română, cât și în limba franceză.

¹⁹ Excepție face elementul lexical *Agripniă* în cazul căruia, dintr-o greșeală de tehnoredactare, credem noi, după echivalentul în limba franceză urmează semnul grafic virgulă, nu punct (cf. *VRF*, s.v. *Agripniă*).

²⁰ Se cuvine menționat faptul că, pentru niciuna dintre aceste expresii, locuțiuni și sintagme, redactorul nu operează cu marca de realizare „în expresia”, „în locuțiunea” și „în sintagma”. Acestea sunt însă evidențiate din punct de vedere tipografic prin scrierea cu caractere italice și prin despărțirea față de definiția cuvântului fie prin semnul grafic punct, fie printr-o linie de pauză.

1.5. Etimologia cuvintelor

În viziunea noastră, indicarea originii unităților lexicale reprezintă o componentă fundamentală în alcătuirea oricărui dicționar de referință, fapt pentru care efortul lexicografilor care s-au aplecat asupra studierii acestor aspecte și care au intuit necesitatea menționării lor în descrierea articolului, în secolul al XIX-lea, este lăudabilă și nu poate fi neglijată. Din acest motiv, ne-am propus inventarierea tuturor intrărilor care prezintă în structura lor, indicații etimologice explicite sau orice fel de informație referitoare la proveniența unităților lexicale. Analiza atentă a întregului dicționar a relevat notarea originii cuvintelor, în corpul unor intrări, prin sintagmele „dicere latină”, „dicere turcă” etc., însă acest lucru nu se întâmplă și în cazul celor care alcătuiesc lexicul medical, repertoriate din tranșa alfabetică A. În acest context, apreciem de interes consultarea DEX, MDA și DER în vederea stabilirii limbii-sursă din care acestea provin, nu înainte de a semnală câte dintre cuvintele înregistrate de Costinescu în lucrarea sa se regăsesc, în prezent, în dicționarele contemporane și câte dintre lexeme au ieșit, între timp, din uz.

Printre cele 56 de cuvintele care nu se mai regăsesc azi în DEX și MDA, semn ca acestea și-au pierdut din funcționalitate în vorbirea curentă din varii motive (fie au fost înlocuite cu alte cuvinte noi care completează lexicul, fie noțiunea, fenomenul ori obiectul pe care îl defineau nu mai corespunde realității propriu-zise), se numără *Abortare, aburtare; Aborțiune, abortiă, aburțiune, aburțiă*²¹; *Abcissiune, abscisiune; Abstergativă-ă; Abstergere; Abstersiune, abstersiă; A-bubă; Acantabolă; Acataleptică, -ă; Acatastică-ă; Alcalescență; Alcalescentă-ă; Alfonsină; Anamnetică-ă; Anapleretică-ă; Anatomicamente, Anatomicesce; Anatomisare; Anodiniă; Antalgiă*²²; *Antebracială-ă; Antefaltică, -ă; Antelmetică; Antemetică; Antepiletică-ă; Anticacohimică-ă; Anticterică-ă; Antidartrosă-ă; Antidinică-ă; Antidisenterică-ă; Antiemetică-ă, Antemetică; Antietică; Antifarmacă; Antifroditică-ă; Antiiftisică; Antigalactică; Antiidrofocică; Antiidropică; Antiipohondriacă; Antiisterică; Antiodontalgică; Antiparalitică; Anticiumală; Antipirotică; Antipleuretică; Antipodagrică; Antipsorică; Antispasă; Antitenariu; Antiverminosă; Apantropiă; Apatizare; Apodactrică-ă; Apoflegmatică-ă; Apoflegmatismă; Arteriosă-ă* (cf. VRF, s.v.).

Pe lângă implementarea unor noi abordări în descrierea lexicografică a cuvintelor, lui Costinescu îi revine meritul îmbogățirii lexicale a limbii. În ciuda faptului că unitățile lexicale enumerate anterior au dispărut din vocabularul limbii actuale, 92 de cuvinte s-au impus în cadrul acestuia, cristalizându-și forma: *Abcesă; Abdomenă; Abdominală-ă; Aberațiune, aberațiă; Ablațiune, ablațiă; Acatalepsiă; Accessu; Afoniă;*

²¹ Niciunul dintre cuvintele *Aborțiune, abortiă, aburțiune, aburțiă* nu sunt prezente în limba curentă. S-a remarcat însă înregistrarea adjectivului *abortiv, -ă* (cf. DEX, s.v. *abortiv, -ă*).

²² Unitatea lexicală *antalgiă* a ieșit din uz, regăsindu-se cuvântul *antalgic, -ă*, definit drept „(Medicament, substanță etc.) care calmează durerea.” (cf. DEX, s.v. *antalgic, -ă*).

*Afrodisiacû; Afû; Agripniâ; Altoire*²³; *Altoitorû; Altoiû*²⁴; *Alveolâ; Alveolarîu-â; Ambliopiâ; Amputare; Amputațiune, Amputațiâ, Amputare; Anafroditû; Analepticû-â; Anasarcâ; Anastalticû-â; Anastomosâ; Anastomosare; Anatomîâ; Anatomicû-â; Anatomistû; Aneurismâ; Aneurismalû-â; Anginâ; Angiografiâ; Angiologiâ; Anodinû-â*²⁵; *Anorexiâ; Antagonismû; Antagonistû-â; Antiapoplecticû-â; Antiasmaticû-â; Antidotû; Antiepilecticû-â; Antiemorodialû-â; Antifebricû-â; Antiflogisticû; Antinefreticû; Antiperistalticû; Antipireticû; Antiputredû; Antirahiticû; Antiscorbuticû; Antisepticû; Antisifilticû; Antispasmodicû; Antropotometriâ; Antracosâ; Antropografiâ; Antropotomiâ; Anxietate; Aortâ; Apatiâ; Apaticû-â; Aperitivû-â*²⁶; *Apilepsiâ; Apofisâ; Apoplexiâ; Apoplecticû-â; Apozemâ, Apozémâ; Arteriologiâ; Arterâ; Arterialû-â; Arteriolâ; Arteriotomiâ; Articulariû-â; Articulațiune, Articulațiâ, Articulare; Articulatû-â; Articulû, Articolû; Artriticû-â; Asfixiâ; Asfixiare; Asteniâ; Astmaticû-â; Astmû; Astrigentû-â; Ataxiâ; Ataxicû-â; Atoniâ; Atonicû-â*²⁷; *Atrofiâ; Atrofiatû-â; Automaticû-â; Autopsiâ; Avortare; (cf. VRF, s.v.).*

Din punctul de vedere al originii, notăm că 62 dintre cuvintele păstrate în limba română sunt împrumuturi din limba franceză: *Abcesâ; Abdominalû-â; Acatalepsiâ; Afoâ; Afrodisiacû; Agripniâ; Alveolâ; Alveolarîu-â; Ambliopiâ; Analepticû-â; Anastalticû-â; Anastomosâ; Anastomosare; Anatomistû; Aneurismâ; Aneurismalû-â; Anginâ; Angiografiâ; Angiologiâ; Anodinû-â; Anorexiâ; Antagonismû; Antagonistû-â; Antiapoplecticû-â; Antiasmaticû-â; Antiemorodialû-â; Antiepilecticû-â; Antifebricû-â; Antiflogisticû; Antinefreticû; Antiperistalticû; Antipireticû; Antiputredû; Antirahiticû; Antiscorbuticû; Antisepticû; Antisifilticû; Antispasmodicû; Antropometriâ; Antracosâ; Antropografiâ; Anxietate; Aortâ; Apatiâ; Apaticû-â; Aperitivû-â; Apoplecticû-â; Apozemâ, Apozémâ; Arteriologiâ; Arterialû-â; Arteriolâ; Arteriotomiâ; Asfixiâ; Asfixiare; Asteniâ; Ataxiâ; Ataxicû-â; Atoniâ; Atonicû-â; Automaticû-â; Autopsiâ; Avortare (cf. VRF, s.v.), iar două provin din maghiară (cf. VRF, s.v. *Altoire; Altoiû*).*

De asemenea, 25 elemente lexicale repertoriate de către noi sunt considerate a avea o cale de pătrundere multiplă, dintre care 22 sunt din franceză și latină (cf. VRF, s.v. *Abdomenâ; Aberațiune, aberațiâ; Ablațiune, ablațiâ; Accessû; Afû; Amputare; Amputațiune, Amputațiâ, Amputare; Anatomîâ; Anatomicû-â; Antidotû; Apilepsiâ; Apofisâ; Apoplexiâ; Arterâ; Articulariû-â; Articulațiune, Articulațiâ, Articulare; Articulû, Articolû; Artriticû-â; Astmaticû-â; Astmû; Astrigentû-â; Atrofiâ*), unul din franceză și neogreacă (cf. VRF, s.v. *Anafroditû*), unul din franceză și germană (cf. VRF,

²³ Unitățile lexicale „altoire” și „altoitoriu” au fost identificate în DEX (cf. DEX, s.v. *altoi; altoitor - oare*), însă nu și cu sensul de „A altoi, a împârtași, a comunica altuiâ prin artă uâ maladiâ molevsitóriâ” și de „Aquela quare comunicâ prin artă uâ maladiâ molevsitóriâ, contagiôsâ, quare altoesce de vârsatû” (cf. VRF, s.v. *altoire; altoitoriu*). MDA, în schimb, notează sensul „a vaccina”, însoțit de marca de domeniu „med” (medicină) și de cea de frecvență „iuz” (ieșit din uz). Actualmente, în locul cuvântului „altoitor”, se întrebuințează neologismul „vaccinator”.

²⁴ Acest termen a fost înlocuit, în prezent, cu cel de vaccin. El figurează cu acest sens în MDA, însoțit de „reg.” (regional) (cf. MDA, s.v. *altoi*), nu și în DEX.

²⁵ Acest lexem și-a pierdut, în decursul anilor, semnificația specializată medicinei.

²⁶ Cuvântul „aperitiv” se regăsește și azi în limba română, însă nu mai păstrează și semnificația particulară domeniului medicinei, consemnată în VRF (cf. DEX, s.v. *aperitiv*).

²⁷ În prezent se utilizează termenul „aton”, în detrimentul cuvântului „atonic, -ă”, care a ieșit din uz (cf. DEX, s.v. *aton*).

s.v. *Anasarcă*), iar unul alcătuit din fr. și ngr. „antropo” și fr. „metrie” (cf. *VRF*, s.v. *Antropotomiă*).

Se cuvine precizată aici existența unui cuvânt creat pe teren românesc, prin derivare, de la o bază maghiară (cf. *VRF*, s.v. *Altoitoriu*) și a două unități lexicale (cf. *VRF*, s.v. *Articulatū-ă; Atrofiatū-ă*) în cazul cărora redactorii DEX și MDA fac trimitere la „articula”, respectiv la „atrofia”, ambele împrumuturi franțuzești (cf. DEX, MDA, s.v. *Articulat, -ă; Atrofiat, -ă*).

2. Concluzii

Sintetizând, putem afirma că *Vocabularu romano-francesu* al lui Ion Costinescu deține un vast registru de cuvinte specializate, aparținând domeniului medical, într-o perioadă incipientă a procesului de dezvoltare a terminologiei românești, cunoscută în literatura de specialitate drept etapa „pre-terminologiei”. Lexicul medical bogat de care acest dicționar dispune (analizat numai din tranșa alfabetică A) reflectă, pe de-o parte, schimbările culturale și sociale din spațiul românesc din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, iar pe de altă parte, necesitatea creării, împrumutării și adaptării la sistemul limbii române a unor cuvinte noi care să reflecte transformările în cauză. A fost interesant, de asemenea, să observăm că marea majoritate a cuvintelor înregistrate de către redactor s-au păstrat în limba română, fiind întrebuințate și azi.

Analiza din punct de vedere lexicografic a unităților lexicale care au alcătuit corpusul nostru de studiu a ilustrat intențiile redactorului de implementare a unui stil unitar, de stabilire a unei coerențe și coeziuni în organizarea internă a dicționarului, dar și încercările acestuia de normare și de sistematizare a articolului de dicționar în multitudinea secțiunilor sale. Toate acestea oferă o imagine complexă din punctul de vedere al dezvoltării tehnicii lexicografice în așa-numita „etapă de tranziție” din istoria lexicografiei românești.

Meritul, efortul și iscusința redactorului se cuvin a fi menționate aici, iar cercetarea lucrării sale se impune a se realiza în continuare.

Bibliografie

Surse

VRF = Ion Costinescu, *Vocabularu romano-francesu*, lucratu dupe Dicționarulu Academiei Franceze dupe alu lui Napoleone Landais și alte Dicționare latine, italiene, etc., vol. I-II, București, Tipographia Naționala Antreprenor C.N. Rădulescu, 1870.

Dicționare

DEX = Dicționarul explicativ al limbii române, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Univers Enciclopedic, 2016.

MDA = Micul Dicționar Academic, vol. I-II, București, Univers Enciclopedic Gold, 2010.

DGF = Napoléon Landais, *Dictionnaire général et grammatical des dictionnaires français*, vol. I-II, Paris, Imprimerie d'Éverat, consultat online la adresa <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6136730p.texteImage>, în data de 20.04.2023.

Studii și articole

ALDEA, Maria, *Câteva observații asupra definiției în „Lexiconul de la Buda (1825)”*, în „The Proceedings of the «European Integration - Between Tradition and Modernity» Congress”, Tîrgu-Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 2011, pp. 572–582.

- ALDEA, Maria, *Câteva observații asupra discursului lexicografic din secolul al XIX-lea*, în Janá Pleníková și Daniela Sitar-Tăut (editori), *Comunicări prezentate la Colocviul internațional Zilele studiilor romanice (II). Teorii, modele noi și aplicarea lor în lingvistică, literatură, translatoologia și didactica ultimilor 20 de ani (Bratislava, septembrie 2011)*, Bratislava, Univerzita Komenskeho v Bratislave, 2012, pp. 102–110.
- ALDEA, Maria, *Lexicographie et terminologie au XIX e siècle: Vocabularu romano-francesu [Vocabulaire roumain-français]*, de Ion Costinescu (1870), în Jaka Čibej, Vojko Gorjanc, Iztok Kosem și Simon Krek (editori), *Proceedings of the XVIII EURALEX International Congress Lexicography in Global Contexts (17-21 July 2018, Ljubljana)*, Ljubljana, Univerze v Ljubljani Filozofske fakultete, 2018a, pp. 789–798, consultat la adresa file:///F:/118-4-2956-1-10-20180820.pdf, în data de 10.04.2023.
- ALDEA, Maria, *Discours identitaire au cours de la seconde moitié du XIXe siècle. Une approche lexicographique*, în „Studii și cercetări de onomastică și lexicologie”, an XI, nr. 1–2, 2018b, pp. 122–129, consultat online la adresa <https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A28496/pdf>, în data de 28.03.2023.
- ALDEA, Maria, *Termeni de retorică în Vocabularu romano-francesu, de Ion Costinescu (București, 1870)*, în Adrian Chircu și Maria Aldea (editori), *Din dragoste de dascăl și de voroavă. Omagiu doamnei profesor Elena Dragoș, la aniversare*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2019a, pp. 29–39, consultat online la adresa <https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V5044/pdf>, în data de 03.04.2023.
- ALDEA, Maria, *Des emprunts lexicaux dans la langue roumaine au XIXe siècle*, în Lene Schøsler și Juhani Härmä (editori), „Actes du XXIXe Congrès international de linguistique et de philologie romanes”, Copenhaga, Éditions de linguistique et de philologie, Strasbourg, 2021, pp. 767–778.
- COCORA, Gabriel, *Știri despre viața și opera lexicografului Ion Costinescu*, în „Limba română”, an XIV, nr. 1, 1965, pp. 167–173, consultat la adresa <http://dspace.bcuiasi.ro/bitstream/handle/123456789/2458/Cocora,%20Gabriel,%20Stiri%20despre%20viata%20si%20opera%20lexicografului%20Ion%20Costinescu,%20Limba%20romana,%20An%20XIV,%20Nr.%201,%201965,%20p.%20167-173.pdf?sequence=1>, în data de 03.05.2023.
- COCORA, Gabriel, *Cum s-a tipărit primul dicționar explicativ în limba română*, în Gabriel Cocora, *Tipar și cărturari*, București, Editura Litera Internațional, 1977.
- HAJA, Gabriela et alii, *Dicționarul limbii române (DLR) în format electronic. Studii privind achiziționarea*, Iași, Editura Alfa, 2005, consultat online la adresa <https://profs.info.uaic.ro/~corinfor/DLR-achiziționarea.pdf>, în data de 27.04.2023.
- LUPU, Coman, *Normă și codificare în dicționare românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Studii și cercetări lingvistice”, an XLIII, nr. 1, 1992, pp. 51–53, consultat la adresa <http://dspace.bcuiasi.ro/bitstream/handle/123456789/9467/Lupu,%20C.,%20Norma%20si%20codificare%20in%20dicționare%20romanesti%20din%20prima%20jumate%20ate...,%20SCL,%201992,%20An%202043,%20Nr.%201,%20p.%2051-53.pdf?sequence=1>, în data de 17.04.2023.
- LUPU, Coman, *Lexicografia românească în procesul de occidentalizare latino-romanică a limbii române moderne (1780–1860)*, București, Editura Logos, 1999.